

Lång väg till vintersagan

Ur besvikelsen över februarirevolutionen sprang stor satir på Nibelungenvers. Här följer andra delen av Olav Wiströms runa över Heinrich Heine.

Det unga Tysklands galjonsfigur Heinrich Heine anlände 1830 till Paris. De liberala republikanerna med Ludwig Börne i spetsen gned händerna, kommunisterna likaså. Alla ville krama och kyssa honom. "Det unga Tyskland" var dock ingen enhetlig rörelse, någon ung tysk stil fanns helt enkelt inte. De enda diktare av rang som denna rörelse frambragte i övrigt var dramatikererna Grabbe och Büchner. I övrigt låg tonvikten på dagspress.

Jubileum

Föreande var avskyn för den Biedermeier-inställning som bredde ut sig vid Goethe-tidens slut, en *Zeitgeist* som vurmade för små nära ting och punkade och pjuskade med vad som skulle föreställa kultur. I förening med mild pietism och politisk underdanighet kännetecknar det Biedermeiertiden.

"Det unga Tyskland" hade inte mycket att sätta i *kleinkunstens* ställe. Rörelsen var i första hand förläst negativ, fiendtligheten mot Goetheriet var samlade motto. Den obetydliga Wienburg skrev: "Vi har studerat oss bort från livet, vi måste leva oss in i det på nytt. Lika grundligt som vi studerar, lika grundligt ska vi leva." Fraser. Heine, som var av en annan kaliber än dessa lösliga ungtyskar, betackade sig snart för sällskapet.

"Älska varandra!"

Heine drogs till den saint-simonistiska socialistiska väckelsen, vars fältrop lød: "Älska varandra!" Claude Henri de Saint-Simon ville introducera ett slags renad kristendom som inte var kristendom, ty där heter det som bekant: "Du ska älska din nästa såsom dig själv." Plikt-påkallande förvisso, men samtidigt en dom då människan inte förmår att leva upp till kravet. "Älska varandra!" var en mer realistisk paroll och innefattade emancipation på alla nivåer: köttets, judarnas, arbetarklassens och kvinnornas. Socialismen blev ett religionsurrogat, allt skulle delas lika. Storfamiljer med fullständig egendomsgemenskap bildades, ultraliberala idéer om gästfrihet på sexualitetens område praktiserades. Inte minst det senare-tilltalade Heine och saint-simonisterna fick i honom en lärlärd proselyt. Men blott fram till den punkt då den honungsljuva smekmånaden övergick i sprängättika.

Heine var en utpräglat relativist. Han förbehöll sig rätten att gå vart han ville, att dementera vad han sagt dagen innan och dementera dementin. Alla förfasade sig över honom. Men Heine ville vara oavhängig. Han såg sig inte som helt och hållet tysk, inte som helt och hållet jude och absolut inte som fransman. Han var europé och världsmedborgare, ibland barbar och ibland hellen, hellensk mot barbaren och barbarisk mot

Madrasgravnen. "Inspärrad på en kammare två trappor upp i ett hus i Paris, slutligen beröfvad synen på ena ögat, och knappast kunnande begagna det andra, och finnande endast i opium en övergående befrielse från sina plågor, fann han ett riktigt behag, en njutning, i medvetandet af sitt eget af-tynande", skrev *Illustrerad Tidning* i sin nekrolog över Heinrich Heine den 22 mars 1856, intill ovanstående bild.

hellenen. "Överallt i världen kom jag alltid för tidigt, detta och den falska ställning som exilen förde med sig var min olycka."

Oavhängigheten höll han fast vid levat igenom, han raljerade över denna sin karaktärsvaghet. När kompositören Meyerbeer sände honom en ordentlig dusör som tack för ett par recensioner svarade han: "Jag har som princip att inte avslå några som helst pengar, tyverier det är aldrig så litet. (Hur dåligt känner människorna mig inte, när de utger mig för att vara en människa utan principer.)"

Släppte revolutionen

Julirevolutionen 1830 gjorde Heine besviken. Ingenting hade vunnits. Han släppte sina revolutionära tankar och ville inte umgås med proletarierna. I stället sökte han sitt sällskap bland de sorlande esteterna, bankirerna och politikerna i salongerna. De tyska liberalerna fann han inte bara oberstade utan också naiva: får vi bara republik ska en ny livets morgon randas – det var deras endimensionella budskap. I ett brev till modern 1834 skrev han: "Jag drar mig nu tillbaka från politiken. Fäderneslandet kan söka sig en annan narr." Heine gick i stället upp i konst, filosofi och religion, ämnen som lämpligen kunde dryftas med Balzac, George Sand, Musset, Gautier, Liszt och Chopin. Eller med statsmän som Thiers och Guizot eller med familjen Rothschild och andra bankirer.

Bättre blev det inte när han förklarade sig vara rojalist sedan födseln, eller när han hävdade att den noble ensittaren var mer värd än den plumpa massan. Heine såg sig nu främst som poet och intellektuell aristokrat, ett potentiellt offer

Heine var en skicklig supplikant och tiggde med finess och grace. 1855 skrev han till baron Rothschild: "Eftersom jag vet, att Ni säkert bara söker en anledning att på ett eller annat delikat sätt låta min situation genom att förbättra mina finanser, så vill jag i dag gå Er till mötes på halva vägen." Rothschild sände diskret och taktfullt en väl tilltagen summa. Betecknande nog skickade Heine 20 francs av beloppet till Alexandre Dumas *père*, som samlade pengar till de fattiga.

Andliden var han obruten, han diktade om natten och diktade på dagen, såvida han inte var alltför bedövad av opium.

Heines sista år i madrassgravnen var så hemska att man glömmar att hans hälsa tidigt vacklade, 1825-48 för han årligen till havet för att kureras sig. Han led av nervös huvudvärk, tålde inte tickande klockor och var ibland oförmögen att tänka på annat än sina smärtor. I februari 1848 tog han sin sista promenad. Enligt honom själv bröt han samman i Louvren framför Venus av Milo och måste bäras hem.

Det är inte klart om Heines förflämningar och ryggmärgslianden berodde på syfilis. Enligt dokumenten led han av en kronisk infektion som långsamt förflämade centrala nervsystemet. Eftersom han ordinerades savelbad och jodkalium – den sedvanliga kuren för syfiliter – har man gissat på en *luës cerebrospinalis*. Andliden var han obruten, han diktade om natten och diktade på dagen, såvida han inte var alltför bedövad av opium. Vid sin sida hade han sin

enkla och analfabetiska hustru Mathilde, kring vilken det surrade elaka anekdoter. Heine tycks dock ha älskat henne ömt. På sitt yttersta upplevde han emellertid en sista stor förälskelse, en ung tyska som fick smeknamnet Mouche. I själva verket var hon inte så ung, inte så oskyldig och heller inte så kärleksfull. Hon var mer intresserad av stora diktare, vilket Heines kolleger bekräftar. Nu ville hon vara Heines sängmål trots att han var så sjuk att han bara kunde lyfta handen för att öppna ögonlocket och få en skymt av besökarna.

En döende diktares farväl

Breven till Mouche och de sena dikterna i samlingen *Romanzero* vittnar om stor lycka och djup smärta. Det är den döende diktares farväl till livet. Självironin har han dock i behåll och presenterar sig som: "Jag, Nebukadnesar den andre, tidigare preussisk ateist, nu tillbedjare av lotusblommor." Till brodern Maximilian skriver han:

Men vad ska man säga om mig i himlen; jag kan redan se hur många en ängel med den rätta inställningen uttrycker sig föraktfullt om mig: där ser vi denna helt karaktärlösa människa som när det går utför med honom låter gamla kvinnor gå i förbön för honom hos samma gudom som han hänade när han var kry.

Heine får frågan av en katolsk präst om han vill dö som guttsörnekare och svarar: "Ja, det är min uppgift". Och tillägger: "Var lugn. Gud kommer att förlåta mig. Det är hans uppgift."

Heinrich Heine dog den 17 mars 1856 och vilar på Cimetière Montmartre. Ett år före sin död sade han: "Motiven för mitt skrivande behöver jag inte inlåta mig på, de motiven känner blott Gud."

OLAV WISTRÖM

för republikanerna, ja, för samhället. Den intellektuella eliten, hjärnornas aristokrati, borde regera världen: "Jag säger oss och förstår därmed litteraturens höga adel, de sista förnåma huvudena som ännu inte blivit giljotinerade."

Stöt sönder honom i en mortel! Kväv hans röst i närmsta damm! Så skallade ropen. Vilket inte hindrade Heine från att på ett ögonblick svänga från nadir till zenit och skriva den djävulakt elaka *Tyskland. En vintersaga* (1844), höjdpunkten i hans satiriska diktning.

Efter tretton år i exil ville denne Odysseus än en gång se den blåa röken stiga upp ur hembygdens skorstenar och återvända. Han såg dock mer än så och riktade en skningslös attack mot preusseri och feodalism, mot skråtänkande och censur, mot en kyrka som reservationslöst stödde och stärkte de rådande förhållandena, mot tidningskrivare och litteratörer som sprang i regimens ledband förebärande sig vara patrioter. Preussens svekfulla kontung dömdes han till evig helvetespina i Dantes inferno. Därmed var jämnikten återställd.

Ståtpension och kritik

Men ack, 1848 blev det bekant att Heine så tidigt som 1836 hade tackat ja till en årlig pension som finansernas nödkänare Thiers hade hämtat ur den franska statens hemliga kassa. Förtrytelsen visste inga gränser, hans fiender burrade upp sig till eldröda kalkkontuppar. Skalden tog lugnt på saken. Vad hade han att förebåra sig? Han hade ju kritiserat den franska regeringen medan han uppbar pensionen. Thiers var en konstens sanne vän som ville hålla honom igång. På det örat ville ingen lyssna.

Karl Schyman